

Hegel'de Meşruiyet

Işıl Bayar^(*)

Meşruiyet, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde "meşru olma hali" olarak tanımlanmıştır. "Meşruluk" ya da "meşru olma hali" de, "yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulunduğu" şeklinde tanımlanmıştır.

Hegel'de meşruiyetin ne olduğuna, kaynağına, nedenine bakmak için, onun yasal sistemin kurduğu düzeni nasıl ele aldığını serimlemek gerekir. Çünkü Hegel meşruiyete ilişkin bir tanım vermemiştir, ancak meşruiyeti "yasaya uygun olan" diye tasarladığını yazdıklarından çıkarabiliyoruz.

Hegel'in meşruiyete ilişkin görüşlerini ağırlıklı olarak Hukuk Felsefesinin İlkeleri ve Tarihte Akıl kitaplarında bulabiliyoruz. Hegel meşru olma durumunu, yasaya uygun olma ya da haklı olma durumu olarak düşünmüştür. Yasaya uygun olma ya da haklı olma, eylemlerin bir özelliğidir. Dolayısıyla meşruiyet eylem alanında ya da pratik alanda söz konusu olabilir. Bu alanı ahlak alanı olarak adlandırır. Ahlaklık bir biçimdir ve bu biçim içinde birey sosyal bütünle ilişkide olmaktadır. Eylem alanıyla/pratik alanla ya da ahlaklık alanıyla ilgili olan tüm kavramları ve sorunları hep devlet ve toplumla ilişkisindeki bireyle birlikte ele almaktadır. Birey hem niyetleri ve düşünceleri bakımından hem de eylemleri bakımından ele alınmalıdır. Bir bireyi ahlaki

değeri, eylemlerinin sonucuyla doğru-
dan ilgilidir.

Bireyin eylemini başlatan, istemesidir. İstemenin öznel veya ahlaki olarak yansımaları, eylemdir. (Hegel 1991: pr. 113) İsteme hakkı, eylem olarak kendini gösterir. Eylemin incelendiği pratik felsefe istemeye dayanır. İsteme, önce soyuttur, ancak belirli bir şeyi istediğinde ve onu tümelle uygunluk içinde istediğinde, isteme anlamlıdır. Bu momentte bilinç, tekillikten somut tümellikçe, diğer bir deyişle, kendinde varlığından kendini gerçekleştirilmeye geçer. İşte bu aşamada eylemin ve onu başlatan istemenin meşruluğu ortaya çıkar. Bilinç, kendini gerçekleştirmeye başladığı zaman, aslında özgürleşmeye başlamıştır. Hegel, bu kavramlar ile bilincin ve özgürlüğün içinden geçtiği aşamaları "hak" kavramı ile ilgisinde ele alır. Ona göre özgürlüğün sınırını belirleyen haklarımızdır. Yani, hakkımız olduğu ölçüde ve hak sahibi olduğumuz alanlarda özgürüz. Eylemlerimiz haklı olduğu sürece meşruiyet kazandı-
ğından ve böylelikle özgürleştiğimizden, bilincin içinden geçtiği hak aşamalarını, dolayısıyla da özgürlük aşamalarını izlemek, eylemlerimizin nasıl meşruluk kazandığını izlemek anlamına gelecektir.

Hakkın soyutluğundan somutluğuna geçiş momentlerinden ilki, soyut haktır.

Soyut hak, hakkın gerçek ve özsel bağlantıları içinde ele alınmadığı alandır. Soyut hak, bilincin sadece varolmak dolayısıyla sahip olduğu, diğer bir deyişle tekilliği içinde bir parçası olduğu tümelle ilişkisinden bağımsız olarak sahip olduğu haktır. Bifinç burada kişilik diye adlandırılır.

Kişiliğin öznelliğini aşmasının, kendine gerçeklik vermesinin ilk adımı "mülkiyet edinmek"tir (Hegel 1991: pr. 41). Mülkiyet, kişinin içinde eylemde bulunup kendini gerçekleştirebileceği alandır. Burada kişi, şeyleri, kendi istemesi doğrultusunda dönüştürür (Hegel 1991:pr.44). Bu biçimiyle mülkiyet özel mülkiyet halini alır. İsteme, özel mülkiyet aracılığıyla var olur. Ancak istemenin mülkiyet aracılığıyla edindiği bu varoluşun başkalarınca da tanınması gerekir. Bu adıma Hegel "sözleşme" adını verir. Burada bilinç hem nesneyle hem de başka bilinçlerle karşılaşır. Sözleşme aşamasında bireyler, bir nesne hakkındaki kararlarında uzlaşmaya varmışlar, böylelikle farklı istemeler farklılıklarını bir kenara bırakıp bir birlik oluşturmuşlardır. Ancak bu, farklı istemelerin özdeş oldukları anlamına gelmez, çünkü tikel istemeler burada tümel tarafından belirlenmezler. Bu, istemenin keyfilikliğini gösterir. İsteme, tümel tarafından belirlenmediği için, sözleşme her an bozulabilir. Bu da, aslında sözleşmenin tümel olan hak kavramıyla karşıtlık içine girmesi demektir. Hegel'e göre istemelerden birinin sözleşmeyi bozması ve haksızlık yapması her an mümkündür. Haksızlık, kişinin, tümelle karşılaştığı ve öznelliğinin aşıldığı üçüncü momenttir. Bu momentte tümel olan hak, kendini, kendinin olumsuzlanması olan haksızlığı

olumsuzlayarak yeniden oluşturur. Bu, hakkın gerçekleştiği momenttir.

Hegel'e göre ilk başta yalnızca mülkiyet hakkına sahip olan bilinç, hangi eylemlerde bulunabilmesinin kendi hakkı olduğunu, diğer bir deyişle, hangi eylemlerinin meşru olabileceğini bilmemektedir. Bunun bilincine ancak ahlaklık momentinde ulaşılır. Burada kişisel isteme aşılır ve istemenin ahlaki ve öznel ifadesi olan eylem ortaya çıkar. Ahlaklık momentinde, soyut hak momentindeki istemenin belirlenmişliğine karşıt olarak isteme, kendini eylemde bulan ve eylem aracılığıyla tümelle karşılaşan ve bu bakımdan da tümelle ilişkisi daha tam olan istemedir. Eylem, bu momentte istemenin tümelle ve varoluşla ilişkisini sağlar. Eylem aracılığıyla bireyin dünyada yarattığı değişimlerin hangisinin meşru sayılabileceği, eylemin amacına, bu eylemle öznenin niyet ettiği şeye bağlıdır.

Hegel'e göre özne, ancak eylemi aracılığıyla amaçlamış olduğu kadarından sorumludur. Eylemin amacı, eylemin niyetinin içindedir. Çünkü amaç bir şeye yönelik değişim yapma isteği-
ken, niyet bu değişimle amaçlanan ve tümelle bağlantılı yandır (Hegel 1991:pr.119).

Eylemin amacı ve niyeti iyiye, bu eylem haklı, dolayısıyla da meşru bir eylem sayılacaktır. Niyet, iyiye uygunluk içinde olmadığı sürece öznenin eylemi kabul görmez. Bu da, eylemi meşru ve haklı çıkarmaz. Bu nedenle de, bu eylemi yapan özne cezalandırılır (Hegel 1991:pr.132).

Öznenin eyleminin kabul görmesini sağlayacak ve eylemi meşru kılacak "iyi", nasıl belirlenebilir?

Hegel, "iyi"nin ancak "ödev" kavramıyla belirlenebileceğini söyler. Ancak

(*) Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü

bu biçimde soyut iyi gerçeklik kazana- caktır. Ödevin içeriğini belirlemek için soyut iyinin alanı olan "ahlaklılık"tan, "etik yaşam alanı"na geçmek gerekir.

Özgürlük, etik yaşam alanında ger- çekleşir. Bireyin istemesini ödevler bağlar, yani birey özgürlüğünü ödevde bulur. Hegel'e göre birey, ödev saye- sinde tikel özgürlüğü elde edecek bi- çimde kendisini özgürleştirir (Hegel 1991:pr.149). Yani, ödevle bağlanmak özgürlüktür. Doğruluk, bireylerin doğal olarak belirlenmiş karakterlerinde rast- lantısal olarak ortaya çıkan ödevle uy- gunluk değil, toplumun bireylerinin genelinin ödevle uygun eylemlerinin sırf ödevle uygun oldukları için gerçekleşti- rilmesidir (Hegel 1991:pr.150). Hegel, bu tür eylemleri "iyi" olarak görür. Do- layısıyla, "iyi" olan eylemler, aslında "haklı" görülen eylemlerdir. Dolayısıyla meşru sayabileceğimiz eylemlerdir bunlar.

Hegel için bireylerin ödevlerle karşı- laştıkları yer etik alandır. Bireyler ödevleri nedeniyle etik alanda belirli haklara sahip olurlar. Onlar, ödevleri olduğu ölçüde haklara, hakları olduğu ölçüde de ödevlere sahiptirler. Haklar ve ödevler birbirine özdeştir (Hegel 1991:pr.155). Yani, bireyin hakkı, yap- ması ödev olanlarla sınırlıdır, ödeviyse, kendisine devlet tarafından hak olarak sunulmuş yasalarca belirlenir. Bunun için, bireyi özgür kılan, "hakları"dır, yani yerine getirmesi gereken "ödevle- ri"dır. Birey ödevle uygun eylediği sü- rece eylemi meşru sayılacaktır. Genel olarak söylemek gerekirse, iyi, yasalar- ca ortaya konmuş ödevlerimizle belirle- nir; iyi eylem de ödevden dolayı yapı- lan eylemlerdir.

Bireyin boyun eğmesi gereken yasa- lar, yapmakla yükümlü olduğu ödevler,

bir devletin anayasasınca belirlenir. Anayasa, bir devletin oluşturucu öğe- rindedir. Bireylerin anayasadaki ilke- leri öğrenmesi, hükümeti tanıması, eği- tim yoluyla olur. Eğitim yoluyla birey- ler "tümel"i tanırlar. Eğitim, bireylerin doğal yanlarını törpüler, onun eylemlerini tümelle uygun bir biçimde biçimlen- dirmesini, böylelikle, genelle uyum içinde yaşamasını, meşruiyet kazanma- sını, başkalarının tanınmasını sağlar. Hegel'e göre eğitilmemiş insanın içinde bulunduğu doğal durum onu özgür kıl- maz. Bireyin eylemi, tümelle uygunluk içinde olduğu kadarıyla meşru sayıla- caktır. Bu sayede birey özgürleşecektir.

Devletle bireyin ilişkisi, tümelle ti- kelin ilişkisi olarak kurulur. Devlet, amaçlarını ve bu amaçlarına nasıl ulaş- lacağını belirlemiş, yasalı bir birliktir. Birey etkinliğini belirlemek için, tümel olanla yani devletle birleşmelidir. Bu, devletin amaçlarını gerçekleştirirken, bireyin ona hizmet etmesi anlamına ge- lir (Hegel 1995:95). Bireyin devlete hizmet etmesi, yasalarına boyun eğme- si, onun yasalarını kendi yasası sayma- sı anlamına gelir (Hegel 1995:114). Devletin -genelin- yasalarına uymak, birey için ahlaklı olmayı da beraberinde getirecektir. Bireyin yasalara boyun eğ- mesi, bireyin ödevidir de. Devlet içinde birey, tümelin içeriğini tam olarak kav- rar. Bu sayede ödevlerinin içeriğini de bilir (Hegel 1991:pr.257). Birey, bir devletin üyesi olması yoluyla nesnelligini, ödevlerini, dolayısıyla etik yaşa- mını kazanır. Bireyin bağlı olduğu dev- letin yasaları ve ilkeleri, bireyin ödev- lerinin ne olduğunu belirler. Ödevler de bireyin neliğini oluşturur. Bu bağlamda devlet, bireyin özünü oluşturur.

Ödevlerin ne olduğu Hegel tarafın- dan içerikli biçimde dillendirilmemiş-

dir. Çünkü bireylerin ödevlerinin içeri- ği, bağlı olduğu devletin yasalarınca belirlenir. Bireyin ödevi, bir devletin üyesi olmak ve bireyselliğini onun tü- melliğiyle birleştirmektir.

Buna rağmen devletin yasaları aracılı- ğıyla istediğinden farklı şeyler isteyen bireyler, bu isteklerini hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceklerdir. Ama yine de isteklerini gerçekleştirme konusun- da ısrarlı davranırlarsa, suç işlemiş ola- caktırlar. Yasaya aykırı bu davranışları nedeniyle devlet tarafından cezalandırıl- lacaktırlar. Onların eylemi suç oldu- ğundan, kendisini cezalandırma yoluyla yok edip, yasanın geçerliliğini sağla- maya dolaylı yoldan hizmet edecektir (Hegel 1995:89).

Hegel'e göre suç olan davranış, ah- lak dışıdır, bireyi özgürleştirmez. Çün- kü ahlaka uygun davranışı o devletin yasaları belirler. Bu yasalara uyan bi- reyler de özgür olurlar.

Birey bir devletin üyesi olma ve ya- salarına boyun eğmesi bakımından meşruiyet kazanırken, devlet de bireyin çıkarını kendisinin hem tözsel tını ola- rak kabul edip hem de sonul amacı ola- rak takip etmesiyle kendi varlığını ve meşruiyetini kazanır. Bu sayede birey ya da tikel, devletin kurumları aracılı- ğıyla kendi çıkarını gerçekleştirirken, tümeli de gerçekleştirmiş olur.

Devletin meşruiyeti birbirinden fark- lı ama birbirinden bağımsız olmayan yasama, yürütme ve yargı güçlerini barındırmasıyla da ilgilidir. Şöyle ki, ya- sama tümeli belirleyen ve oluşturan güçtür; yürütme tikel olanları ve tekil durumları tümelle uygun kılan güçtür; yargı ise, tekil olanları cezalandırma yoluyla- yani tümeli olumsuzlayan ey- lemin olumsuzlanmasıyla- tümelle uy- gun kılar, böylece yasaya uygun eylem-

leri, yani meşru sayılacak eylemleri be- lirlemiş olur.

Devlet bu güçler aracılığıyla ve bi- reylerin çıkarlarını kendi özü sayıp bunları takip etmesi aracılığıyla meşru- iyet kazanırken, devletin başı, Hegel'in deyimiyle monark-çünkü Hegel en iyi yönetin biçiminin anayasal monarşi ol- duğunu söyler- meşruiyetini nereden kazanır? Buna geçmeden önce, monark kimdir, işlevi ve görevi nedir gibi soru- ları Hegel'in nasıl yanıtladığına bak- mak yerinde olacaktır.

Monark, devlet içinde tikelliğin orta- dan kalkmasını sağlayan, karar verici ve tümeli temsil eden tek güçtür. Dev- let, monark sayesinde bireysellik kaza- nır. Çünkü monark, yasaların tek bir düşünceden çıkması ve tutarlı olmasını sağlar.

Monarkın meşruiyetinden bahset- mek, meşruiyetinin kaynağını göster- mek, onun devletle ilişkisini ortaya koymakla olanaktır. Bir devlette ya- salarla, genel ve usa uygun belirlenim- lerle ortaya çıkan aslında o halkın tını- dır (Hegel 1995:110-11). Dolayısıyla bir halk tınının içeriği, o devletin yasa- larının toplamınca, yani anayasasınca belirlenir. Bir devletin anayasası, o hal- kın aynasıdır. Halk tınının özünü yani tümel olanı yansıtır. Tümeli de monark temsil eder. Monark meşruiyetini kendi halkından alır. Şöyle ki, bir devletin ya- saları halkının yaşama biçiminden yani tınından çıkarılır. Devlet de halk tınının yasalar biçiminde ortaya çıkmış halidir. Bireyler halk tınıni devletin yasaları aracılığıyla tanırlar, diğer bir deyişle halk tınının içeriği o devletin yasaları- dır. Dolayısıyla iyi örgütlenmiş bir sis- temde yönetici-monark- ile yönetilen- bireyler- ayrımı yoktur. Çünkü yöne- ten-monark- buyruklarını halkın tınıni

yani özünü yansıtan anayasaya bağlı kalarak verir, yönetilenler de eylemlerini kendi özlere uygun biçimde gerçekleştirirler. Bu sayede birey kendini, kendisine ait buyruklara uyan bir varlık olarak göreceğinden, özgür olur.

Özetleyecek olursak, bireyin meşruiyetini kazanması en genel anlamda bir devletin üyesi olması yoluyla, devletin başının-monarkın- halkın tinine uygun buyruklar vermesi yoluyla, devletinki de yasalara uyan bireyler olması yoluyla olanaktır. Devlet, "bireyin-birey geneli bilip istediği ve ona inandığı ölçüde- kendisinde ona sahip olduğu ve onun tadını çıkardığı gerçekliktir" (Hegel 1995:110). Devlet türünde örgütlenmelere bireylerin gereksinimlerini tek başlarına karşılayamama ve karşılamak için mutlaka başka bireylerle işbölümü yapmak zorunda olmaları nedeniyle ihtiyaçları vardır (Hegel 1991: pr. 182).

Devletin de tıpkı bireyler gibi içinde bulunduğu bir devletler sistemi vardır. Devletler de gereksinimlerini karşılayabilmek için, başka devletlerce tanınmaya ve işbölümü yapmaya ihtiyaç duyarlar. Bir devletin meşruiyeti sadece bireylerle ya da halkıyla ilişkisinde değil, başka devletlerle ilişkisinde de söz konusudur. Bir devletin meşruiyeti, başka devletlerce tanınmasına da bağlıdır. Başka devletlerce tanınmak bir devletin hakkıdır. Bu hakkı kazanması için devletin de gerçekleştirmesi gereken kimi ödevleri vardır. Egemen dev-

letler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, uluslararası hukuku oluşturur. Uluslararası hukukun ilkesi, devletlerin bağlı olduğu karşılıklı zorunlulukları dile getiren anlaşmalardır. Bu zorunlulukları belirleyen tümel bir isteme yoktur. Bu nedenle her devletin hakkı kendi tikel istemelerince gerçekleştirilir. Uluslararası hukukun tümel belirlenimi, birbirleriyle ilişkilerinde devletlerin birbirlerine dayattıkları zorunluluklarıdır (Hegel 1991:pr.333). Bu zorunluluklarla ilgili uzlaşmazlıklar, tümel bir isteme olmadığından, ancak savaşla giderilebilir. Hegel'e göre bu savaşlar bütünü de dünya tarihini oluşturur. Devletler dünya tarihi sahnesine anayasalarıyla çıkarlar. Bu biçimiyle de tinin dünya tarihinde aldığı biçimleri oluştururlar.

Dolayısıyla bir devlete, devletin başına, o devletin halkına varlığını, özgürlüğünü, ödevlerini, özünü, meşruiyetini kazandıran o devletin anayasası olacaktır, bu biçimiyle devletler hem tarihi yapacaklar hem de dünya tarihindeki yerlerini alacaklardır.

Kaynakça

Hegel, G.W.F., Elements of the Philosophy of Right, çev. H.B. Nisbet, Cambridge University Press, New York, 1991.

Hegel, G.W.F., Tarihte Akıl, çev. Önay Sözer, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 1995.

Thrasümahos'un Sorunu: Hukukun Temel Çatışkısı

Uluğ Nutku"

Platon'un dilimize ve bazı başka dilelere Devlet, bazılarında da Cumhuriyet adıyla çevrilen, ama kaynak anlamına yakın olmak için 'Yurttaşlar Topluluğu' olarak çevrilmesi daha yerinde olan Politeia diyalogu, adaletin ve amacı adaleti uygulamak olan hukukun siyasal içeriğindeki temel çatışmayı ortaya çıkaran bir tartışmayla başlar^(*). Üzerine eğileceğimiz, tartışmada söz alan sofist Thrasümahos'un "adalet daha güçlü tarafın çıkarına gelendir" savıdır. Bu sav, herkesin ulaşmak istediği, isteyeceği genelgeçer bir adalet kavramını tanımla çabasının ortasına düşer ve kavramı parçalar. 'Taraf' ile ne kastettiğini şöyle açıklar: "Her egemen sınıf kendi çıkarına olan yasalar yapar. Demokrasi demokratik yasalar, tiranlık tiranca yasalar yapar ve böyle. Bunları yaparlarken kendilerinin, yönetenlerin çıkarına olan ne ise, adaletin o olduğunu uyukları için tanımlarlar ve bir kimse onların yasalarını çiğnerse, 'suçlu' diye cezalandırılır" (338e-339a). Thrasümahos tereddüde yer bırakmamak için tanımını daha açık kılmak ister: "Bütün devletlerde 'adalet'in aynı şekilde olduğunu söylerken kastettiğim budur; yani, mevcut yönetici sınıfın çıkarı; ve bu

yönetici sınıf her devlette 'en güçlü' ögedir ve biz doğru yönde tartışsak 'adalet'in hep aynı olduğunu, daha güçlü tarafın çıkarına olduğunu anlarız." Sözlerinde "daha güçlü" ve "en güçlü" nitelermelerinin geçmesi öncemli bir ayırım yapmak istemesinden değil, siyasal iktidarın her zaman her yerde bir güçlülük ve daha güçlülük sorunu olduğunu; yasaların, iktidarın iradesinden bağımsız yapılamayacağını belirtmek istemesindedir. Sokrates, konuşmaları değişmez, mutlak bir adalet anlayışına ulaşmaya yönlendirirken Thrasümahos göreliliği mutlaklaştırarak son noktayı koymak istemektedir. Eğer onun karşı çıkışı olmasaydı, sorunun çatışkılı (antinomik) özelliği belirsiz kalabilirdi. Gerçi Attika felsefesinde, sofist eleştirilerle başlayan aporetik düşüncenin olgunlaşmıştı ve bu Platon'un çoğu diyalogunun 'çözüm-süz' bitmesinde görülür; ama Politeia'nın 'giriş'i sayılan birinci kitaptaki sorun, siyasal iktidar biçimlerinin (rejimler) ayrıntılı karşılaştırılıp derinleştirilmesiyle sürdürülmediğinden, çatışkılı sınırlı işlenmiş oluyor.

Thrasümahos'un yargısına başlıca iki yaklaşımımız olabilir. Birincisinde bu yargının kulağımıza hiç de uzaktan,

(*) Cumhuriyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü

(1) Elyazması kaynakta başlık daha uzun : Politeia he peri dikaitu: Yurttaşlar Topluluğu ya da Adalet Üzerine. Peter Weber-Schaefer "Platons Politeia" makalesinde (iç: Das politische Denken der Griechen, yay. Peter Weber-Schaefer, München 1969, s.66n.) politeia'yı 'anayasa' (Verfassung) ile karşılıyor. Diyalogda asıl tartışma konusu adalet olduğundan ve kelimenin bir anlamı 'anayasa' olmakla beraber, anayasa yazma hazırlığı söz konusu olmadığından, şöyle belirtile sanırım daha uygun olur: 'Yurttaşlar Topluluğu (Anayasası) ya da Adalet Üzerine'.